

Dominkovits Péter

Thurzó Szaniszló levele Vas vármegye rendjeihez (1620)

A nyugat-dunántúli vármegyék és Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1620 augusztusától választott magyar király) 1619 késő ősze/tele és 1622 tavasza közötti – azaz több törvényhatóság, így például Vas és Sopron vármegyék Bethlen előtti hódolásától a nikolsburgi békét (1621. december 31.) követő időszakig tartó – kapcsolatáról, a fejedelem és a vármegyék közötti kommunikációról máig kevés adat ismert.¹ Ez részben a mai megyei archívumok hiányaival magyarázható, például Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek eredeti és másolati sorozatából teljességgel hiányoznak ezek az évek, Vas vármegyében is csak 1620. január elejéig ismert a megye működése. A közgyűlési iratokról szinte ugyanez mondható el. Sopron vármegyéből ritka kivételként még felmutatható ugyan egy-két, közigazgatással kapcsolatban keletkezett irat, a vasi megyei archívum azonban a tárgyidőszakból nem őriz közgyűlési iratot.² Ez a hiátus további forrásfeltárásokkal, ha csekély mértékben is, de valamelyest enyhíthető, ahogy ezt Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1620. február 24.–március 15. közötti, Vas vármegye rendjeihez küldött leveleinek közzé adása is jelezte.³ E publikációval szerves összefüggésben adom itt közre Bethlen egyik legjelentősebb felvidéki hívének, Thurzó Szaniszlónak, a fejedelem február hónapban kelt leveleit követően, 1620. február 28-án Vas vármegye főispánjához, Nádasdy Pálhoz,⁴ az alispánokhoz, Kisfaludy Balázshoz és Nádasdy Tamáshoz,⁵ illetve a vármegye rendjeihez írott parancslevelét. Míg a fejedelem Kassán, február 24-én és 27-én kelt levelei a Portára küldendő követségről, a követség költségeiről – és ebben Vas vármegye részvállalásáról –, illetve a II. Ferdinánd király (1619–1637) tanácsosai és Bethlen között létrejött pozsonyi békéről, ennek következményeiről, a béke kötelező megtartásáról szóltak,⁶ Thurzó levele a vármegyét más irányú, a végvári katonaság ellátásával (pontosabban szólva ellá-

¹ A dunántúli hadtörténeti eseményekre: NAGY, 1960.; az időszak hadtörténetére: NAGY, 1969. 123–311.; a korszakra legújabban: PÁLFFY, 2007. 418–421., 427–429.

² Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára: Sopron Vármegye Levéltára, IV. A. 1. a. Sopron vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyvei sorozata 1608. évi bejegyzést két évtizeddel később követi újabb! Uo. IV. A. 1. b. Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1. doboz. IV. A. 1. p., Acta Iuridica, Tom. 1. Fasc. 1., Vas vármegye esetében az 1619. szeptember 16-i közgyűlésen kihirdetett Bethlen elleni általános nemesi felkeléstől 1620. január 4-i közgyűlésig TÓTH, 1992. Nr. 1488–1518. Vas Megyei Levéltár: Vas Vármegye Levéltára, IV. A. 1. b. Vas vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1. csomó.

³ DOMINKOVITS, 2005. 63–69.

⁴ Nádasdy Pál életútjára, főispánságára ld. BESSENYEI, 2005. 64–69.; FALLENBÜCHL, 1994. 107.

⁵ A két vasi alispán nevére: Magyar Országos Levéltár (= MOL), P 430 Kisfaludy család levéltára (= Kisfaludy cs. lt.), Évrendezett iratok, 5. csomó, II. Ferdinánd levele Nádasdy Tamásnak és Kisfaludy Balázsnak, Vas vármegye alispánjainak, Bécs, 1620. október 2.

⁶ DOMINKOVITS, 2005. 66–67.

tatlanságával) kapcsolatos kötelezettségeinek megtartására utasította. A főrend levelében Bethlen máig is kevésbé ismert pozsonyi országgyűlésének végzéseire hivatkozva portánként élelmiszer és zab megadását sürgette, és az 1618. évi XLIX. törvénycikk szerint meghatározott vármegyei ingyenmunka elvégzésére szólított fel. Határozottan tiltotta, hogy bárki – hadi ügyek intézésére – idegen országokba távozzon. Thurzó a fejedelmet (Bethlent: Serenitas) és az uralkodót (II. Ferdinád: eő Fölsége) következetesen eltérően címző levelében a nyugat-magyarországi rendek félelmének egy nagyon lényeges elemét is megfogalmazta. Egyes oszmán veszélyt jelző hírekre hivatkozva Vas vármegye rendjeit megkérte, hogy ők is nyomatékosan járjanak közbe II. Ferdinándnál azért, hogy az uralkodó megfelelő utasítással, a béke megtartása érdekében küldjön követeket a szultánhoz. Mindezek után talán nem felesleges röviden felidézni a levélíró főrend pályáivét.

Az evangélikus hitű Bethlenfalvi Thurzó Szaniszló (1576–1625) az 1591–1593. közötti években itáliai egyetemeken tanult (Padova, Bologna, Siena), 1601-ben lovaskapitánnyként feltehetően részt vett a Kanizsa és Székesfehérvár körüli harcokban. Ő is azon főrendek közé tartozott, akik az 1605. év során (júliusban) ideiglenesen Bocskai István erdélyi fejedelem hűségére álltak. A koronás uralkodó pártjára visszatérve, 1608-tól folyamatos résztvevője volt II. Mátyás magyar király (1608–1619) uralkodása legjelesebb reprezentációs alkalmainak (1608: országzászló vivője a királyi koronázáson, étékfogó a lakomán; 1613: az étékfogók egyike a királynéi koronázáson). 1614-től Szepes vármegye főispánja, 1615-től az uralkodó (névleges) kamarása. A vezető magyar főnemesi elit tagjaként 1618. július 1-jén, II. Ferdinánd pozsonyi koronázásán is előkelő szerepet töltött be (az eskükereszt vivője, az egyik előmetélő a lakomán). Ez évben királyi pohárnokmesterei méltóságot kapott.⁷ 1619 telén már Bethlen Gábor erdélyi fejedelem magyarországi híveinek legfelsőbb körében találjuk. Neve 1619 decemberében Bethlen tanácsosaként, majd az erdélyi fejedelem választott magyar királlyá koronázását követően, 1620 őszén belső tanácsosaként kerül említésre. 1619–1621 között Bethlen Gábor Dunán inneni kerületi és „bányavidéki” főkapitánya. Az esztendő végén részt vett a nikolsburgi béketárgyalásokban, a rákövetkező évben a magyarországi rendek és az uralkodó, II. Ferdinánd kiegyezését reprezentáló 1622. évi soproni országgyűlésen – protestánsként utoljára erre a posztra – a legfőbb rendi méltóságra, nádorrá választották.⁸

Bethlen Gábor és Thurzó Szaniszló Vas vármegyéhez intézett levelei egyértelműen jelzik: az erdélyi fejedelem első hadjáratának időszakában a nyugat-dunántúli vármegyék és az új politikai hatalom közötti kommunikáció a vármegyék számára alapvetően nem hozott változást. A törvényhatóságoktól a fejedelem, illetve annak egyik meghatározó belső tanácsosa ugyanazon funkciók ellátását várta és követelte meg, mint a Habsburg-uralkodók, a királyi helytartók, illetve a nádorok, és a Magyar Királyság központi kormányzata: közreműködést a végvári rendszer ellátásában, erősítésében, a vármegyék jogi, köz- és adóigazgatási stabilizálását. Vas vármegye reagálása nem ismert Thurzó Szaniszló levelére. A törvényhatóság 1620. január 4-i, a tárgyéből utolsóként fennmaradt közgyűlésének határozatai

⁷ Életrajzi adatai: LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006. 376–377. (Pálffy Géza munkája)

⁸ LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006. 377.

egyértelmű Bethlen-pártiságot mutatnak. A vármegye elrendelte élelem és takarmány szállítását Sopronba, illetve szükség esetén katonaság kiállítását, kőszegi gyülekezését írta elő a fejedelem fenti, dunántúli logisztikai központjának esetleges védelmére.⁹ A rendek ugyanekkor döntöttek az esedékes rovásadó megfizetéséről is.¹⁰

Az alább közölt irat a Burgenländisches Landesarchiv (Eisenstadt) őrizetében lévő A/II–2. Gräfllich-Batthyánysches Herrschaftsarchiv Pinkafeld, Historica-Politica I. iratsorozatában (Karton 1. Fasz. 3.) található; a Vas vármegyéhez intézett nádori leiratok között. Míg a latin nyelvű szövegrészeket a humanista íráshoz közelítettem, a magyar nyelvűeket betűhíven, de nem paleográfiai hívséggel tettem közzé.

Forrás

**Thurzó Szaniszló, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem tanácsosa
Vas vármegye rendjeihez intézett parancslevele a végvári katonaság
ellátásával kapcsolatban**

Sempte,¹¹ 1620. február 28.

(BLA, Gräfllich Batthyánysches Herrschaftsarchiv Pinkafeld,
Historica-Politica, K. 1., Fasz. 3., Nr. 43.)

Sp[ectabil]les Mag[nifici] Generosi, Egregii, ac Nobiles
Domini amici obseruandissimi

Salutem et servitiorum n[ost]ror[um] paratissimam commendationem. Miert hogi az vegbéli vitezleő nepeknek taplalasokra ez el mult or[sz]agh giüleseben,¹² az nemes or[sz]agh minde[n] portatol io akarattiabol egi meth¹³ buzath, es egi meth zabot igerth. Ertuen az vegbelieknek mostani fogiatkozotht allapatiokatth, ken[serite]tünk keg[yelme]ltek feleőle requiralnunk. Keruen azo[n] hogi keg[yelme]ltek egi bizonios arra rendelt embere altal, mennel hamareb ředetne ki az portaktol¹⁴ az egi meth buzat es az egi meth zaboth, es ki ředetue[n] tudosecho[n] feleőle, hogi tudhassuk houa mellik kapitansaghra mennit kelletik beleőle rendelni. Minthogi

⁹ TÓTH, 1992. Nr. 1513–1514.

¹⁰ TÓTH, 1992. Nr. 1517–1518. Kisfaludy Balázs alispán családi levéltárban fennmaradt iratai nem adnak újabb információkat. MOL P 430 Kisfaludy cs. lt., 5. cs., 1620–1621. év.

¹¹ Sempte (ma: Šintava, SK)

¹² Thurzó Szaniszló minden bizonnyal Bethlen Gábor 1620. januári, pozsonyi országgyűlésére utal.

¹³ Mut: katonai élelmezésben (is) használt nagyobb őrtartalmú gabonamérték. A nyugat-magyarországi vármegyékben elterjedve több helyi változata volt, például: 1593-tól a XVII. század első felében általában: 1 pozsonyi mut = 30 pozsonyi mérő = 1611,60 l, azaz 1208,70 kg búza. BOGDÁN 1991, 348–350.

¹⁴ Az 1618. évi XXXVI. törvénycikk a véghelyek ellátásában fontos, a pozsonyi Magyar Kamarába befizetendő portális adót két évre megállapítva rögzítette. A 2. §.-ban az általános gyakorlat szerint a töröknek alávetett portáknak csak az adó felét kellett befizetniük. (CJH 1900. 144–145.) Az 1618. évi országgyűlési törvényt követően 1619-ben Vas vármegyében 656 egész, 1 ½ quartalia (negyed) portát írtak össze a nem hódolt vármegyereszben, és 168 porta esetében jelezték, hogy azok töröknek alávetett területet fognak át. MOL E 158. Magyar Kamara Archivuma, Conscriptioes Portarum, 12. kötet, Comitatus Castriferrei, 869.

penigh az gratuitus labor feleõlis az orßagh azt rendelte, ut iuxta limitationem in anno 1618 factam legien, keg[yelme]tekis abbol az k[e]lgy[elme]tek varmegieie-beõl,¹ az el limitalth helire,¹⁵ az gratuitus labort prestalni el ne mulassa, holotha uala[m]likor^{II} kiuantatoth az vegh hazaknak megh epülese, egicher most kiuantatik.

Nem akarok eztis el mulatnunk, hanem miuelhogi az nemes orßagh azt uegezte, quod si qui regnicolarum, turmatum vel saltem frequentiori numero, absq[ue] prescitu et voluntate sue Ser[eni]t[at]is,¹⁶ et supremorum capitaneorum se ad extras provincias dam, vel a porte regno adversantes, contempto solo natali, lucri et stipendii cupidit[ate] inducti contulerint tales capitis poena per suam Serenitatem, vel supremos^{III} capitaneos¹⁷ jure mediante irremissibiliter puniantur, k[e]lgy[elme]teknek ideie[n] tuttara akarok adni. Keruen ezenis k[e]lgy[elme]teket, hogi az nemes orßagh uegezeset k[e]lgy[elme]tek minden varosban, es minde[n] faluba[n] publicaltassa hogi senki az orßagbol, idege[n] es ellenkezeõ orßagban nilua[n] auagi titko[n] vitezleõ dologban ualo ßolgalatra ki ne menien mer[---]^{IV} egi attala[n] fogua, azok a' kik ki^V akarnanak mennÿ, es ki menenek, az orßaghnak uegezese ßerinth, minde[n] kegielem nekul megh büntet[---]tnek.^{VI} Miuelhogi penigh illi hirekis folinak hogi [---]^{VII} Chaßar¹⁸ ßemellie szerent haddal feõl akarÿa iÿnni, io [---]^{VIII} [---]meteknek^{IX} urunkath eõ Feõlsegeth¹⁹ ideien megh thalalni, hogi cum sufficienti instructione eõ Feõl[se]ge az keõueteketh bochatana el az Theõreõk Chiaßarhoz

---

¹ Javított szó

¹⁵ Megelőzően az 1618. évi LXIX. tc. szabályozta a vármegyék véghelyekhez adandó ingyenmunkáját. Vas vármegyére az alábbi részletek vonatkoztak: 3. §. A gyõri végvárvidékhez tartozó Veszprém vármegyei Pápához szolgált ingyenmunkát Nádasdy Pál javait kivéve Guary Miklós szolgabíró, valamint Lampert István szolgabíró járása. 9. §. A Kanizsa elleni végekhez tartozó Zala vármegyei Pölöskéhez Vas vármegyébõl Káldy Ambrus szolgabíró járása. 11. §. Az ugyancsak a Kanizsa elleni végvárvidékhez tartozó Vas vármegyei Egervárhoz Hertelendy Ambrus szolgabíró járása, kivéve a mogyorósd (Órimogyorósd) erõsséget és a hozzá tartozó javakat. Továbbá: 12. §. Körmendhez és Szentpéterhez Batthyány Ferenc összes fekvõbirtokából kell ingyenmunkát adni. 17. §. A Zala vármegyei Kéménd erõséghez mind a zalai, mind a vasi tartozékok kötelesek ingyenmunkára. 19. §. A Zala vármegyei Szécsiszigethez a gr. Rimaszécsi Széchy család összes zalai és vasi birtokát rendelte a törvény. 25. §. A Vas vármegyei Mogyorósdhoz saját tartozékait rendelték ingyenmunkára. CJH 1900. 150–153.

^{II} Javított szó

¹⁶ Bethlen Gábor erdélyi fejedelem

^{III} Javított szõvégzõdés

¹⁷ A Bethlen Gábor kerületi és végvidéki fõkapitányai: Dunántúl 1620-tól Batthyány (II.) Ferenc, Dunán inneni kerületi és az úgynevezett „bányavidéki” fõkapitány: 1619–1620: Thurzó Szaniszló; a felsõ-magyarországi fõkapitány 1619–1620: Rákóczy György; 1620–1621: rimaszécsi Széchy György. PÁLFFY 1997, 269–273.

^{IV} Sérült papír miatt hiányos szó, értelem szerinti kiegészítése: mert

^V Sor fölél írt, betoldott szó

^{VI} Sérült papírrész miatt töredékes szó. Értelem szerinti kiegészítése: büntettetnek

^{VII} Sérült papírrész miatt töredékes szó. Értelem szerinti kiegészítése: török. A szó elején a T betű töredéke még látszik.

¹⁸ Az oszmán uralkodó: II. „Geuç” Oszmán (1618–1622). Ld. KREISER, 2001. 218.

^{VIII} A papír sérülése miatt egy szó e sorban megsemmisült, biztosan nem rekonstruálható.

^{IX} A papír sérülése miatt töredékes szó. Értelem szerinti kiegészítése: kegyelmeteknek

¹⁹ Thurzó Szaniszló e titullussal II. Ferdinándot illette.

az ſ[ent] bekeſegnek megh tartasa veget. Isten tarcha megh kegtekett. Datum ex arce n[ost]ra Sempte die 28. Februa[rii] 1620.

Sp[ectabili]um Mag[nificarum] Gle[n[eros]larum Eg[regiorum] ac Nobilium Do[minationum] V[est]rar[um]

S[ervi]tor et amicus parat[i]ssim[us]

Comes Stanislaus Thurzo mp.²⁰

[Címzés az irat külzetén:] Sp[ectabili]bus, Magnificis, Generosis, Egregiis ac Nobilibus, Dominis N. N. Supremo ac Vice Comitibus Judicibus Nobilium Juratis Assessoribus, nec non Universitati, Dominorum Magnatum et Nobilium Comitatus Castri ferrei [!], et[c] Dominis amicis observandiss[i]mis.

---

²⁰ Thurzó saját kezű aláírása, mellette pecsétje. Aláírására ld. BAK, 1997. 91., 106.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- BAK
1997
BAK Borbála: *A koronaörök fizetelensége (Thurzó Szaniszló nádor 1624. évi Zágráb szabad királyi városhoz küldött levele)*. In: *Miscellanea fontium historiae Europae. Emlékkönyv H. Balázs Éva történészprofesszor 80. születésnapjára*. Szerk. KALMÁR János, Budapest, 1997. 89–106.
- BESSENYEI
2005
BOGDÁN
1991
CJH
1900
DOMINKOVITS
2005
FALLENBÜCHL
1994
KREISER
2001
LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY
2006
NAGY
1960
NAGY
1969
PÁLFFY
1997
- BESSENYEI József: *A Nádasdyak*. Budapest, 2005.
- BOGDÁN István: *Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*. Budapest, 1991.
- 1608–1657. évi törvénycikkek*. Ford., utalásokkal ellátta KOLOSVÁRI Sándor–ÓVÁRI Kelemen, magyarázatok, jegyz. MÁRKUS Dezső. Budapest, 1900. (*Magyar Törvénytár: Corpus Juris Hungarici*)
- DOMINKOVITS Péter: *Bethlen Gábor levelei Vas vármegye rendjeihez (1620)*. In: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* 3 (2005) 63–73.
- FALLENBÜCHL Zoltán: *Magyarország főispánjai 1526–1848*. Budapest, 1994.
- KREISER, Klaus: *Der Osmanische Staat 1300–1922*. München, 2001.
- LUDIKOVÁ, Zuzana–MIKÓ Árpád–PÁLFFY Géza: *A lőcsei Szent Jakab-templom reneszánsz és barokk síremlékei, epitáfiumai és halotti címerei (1530–1700)*. In: *Művészettörténeti Értesítő* 55 (2006) 2. 327–410.
- NAGY László: *Adalékok Bethlen Gábor hadseregének dunántúli hadműveleteihez (1619–1621)*. Hadtörténelmi Közlemények 7 (1960) 2. 71–106.
- NAGY László: *Bethlen Gábor a független Magyarorszá-
gért*. Budapest, 1969.
- PÁLFFY Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főka-
pitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. század-
ban*. Történelmi Szemle 39 (1997) 2. 257–288.

PÁLFFY
2007

PÁLFFY Géza: *Magyarország két világbirodalom határáján (1526–1711)*. In: *Magyarország története*. Főszerk. ROMSICS Ignác. Budapest, 2007 307–487.

TÓTH
1992

TÓTH Péter: *Vas vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyvének regesztái II. 1601–1620, 1631–1641*. Szombathely, 1992. (Vas megyei levéltári füzetek; 5.)

